

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 บริบทของชุมชน

ตอนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนลีซู่ ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงการผลิตด้านการเกษตร

ตอนที่ 3 ความรู้และประสบการณ์การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

ตอนที่ 4 พฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

ตอนที่ 4.1 บริบทของชุมชน

4.1.1 ประวัติของหมู่บ้านกีดสามสิบ

ความหมายของชื่อหมู่บ้าน

“ กีดสามสิบ ” เป็นภาษาไทยใหญ่ คำว่า “ กีด ” หมายความว่าถึง ภูเขาหรือเหว (ช่องแยกของหิน เป็นรู หรือ โพรงลึกลงไปหน้าดิน) ภูเขาหรือเหวสามารถพบได้ทั่วไปในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งมีจำนวนมากถึง 30 ภูเขา จึงให้ชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “ กีดสามสิบ ” (ยอดชาย เปรมวชิรนนท์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 เดือน ตุลาคม 2550

4.1.2 ที่ตั้งอาณาเขตและลักษณะทั่วไป

เนื่องจากบ้านกีดสามสิบ ตั้งอยู่บนพื้นที่สูง ประชากรในหมู่บ้าน ตั้งบ้านเรือนขนานไปกับหุบเขา มีหุบเขาโอบล้อมหมู่บ้านอยู่ ตามความเชื่อของคนลีซู่เชื่อกันว่า หมู่บ้านที่ตั้งในภูมิภาคลักษณะนี้ จะสงบร่มเย็น ทางด้านทิศตะวันออกเป็นป่าชุมชน ที่ทางหมู่บ้านรักษาไว้ เป็นที่ตั้งของศาล อาปาโหมฮี และ อี้ด้ามา ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ทางด้านทิศตะวันตกเมื่อมองจากที่สูงจะเห็นแนวหินลักษณะเป็นหินปูน กระจายเต็มพื้นที่ คาดว่าพื้นที่นี้น่าจะเป็นพื้นที่ที่เป็นเขตภูเขาไฟมาก่อน โรงเรียนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านเป็นจุดต่ำสุดของหมู่บ้าน ส่วนสถานีอนามัยแต่เดิมตั้งอยู่ในหมู่บ้านและได้ย้ายออกไปตั้งนอกหมู่บ้านในช่วงปีพ.ศ.2542 เพื่อหาพื้นที่รองรับการก่อสร้างสถานีอนามัยที่ต้องการพื้นที่ที่เหมาะสมกับการก่อสร้าง ภูมิประเทศที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ระหว่างพื้นที่สองอำเภอ คือ ทางด้านทิศตะวันตกจะติดกับบ้านแม่สุยะอำเภอเมือง

แม่ฮ่องสอน ส่วนทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ติดกับเขตพื้นที่ของบ้านกระเหรี่ยงมโนราห์ ซึ่งเป็นเขตพื้นที่อำเภอปาย ทิศเหนือติดกับบ้านหนองผาจ้ำ ซึ่งเป็นหมู่บ้านลิซูที่ตั้งอยู่บนทางผ่านก่อนถึงบ้านกี้ดสามสิบ

บ้านกี้ดสามสิบ มีจำนวน 254 หลังคาเรือน มีประชากร รวมทั้งสิ้น 1,050 คน แยกเป็นชาย จำนวน 543 คน หญิง จำนวน 507 คน และมีคนไทยใหญ่ซึ่งเป็นแรงงานต่างด้าวที่ลักลอบเข้ามาทำงานให้กับชาวลิซูจำนวนมาก

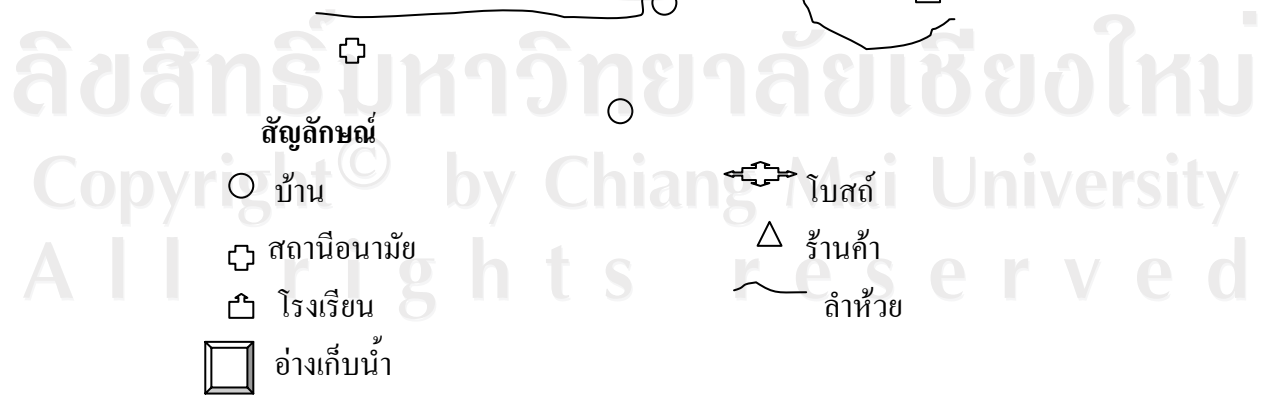
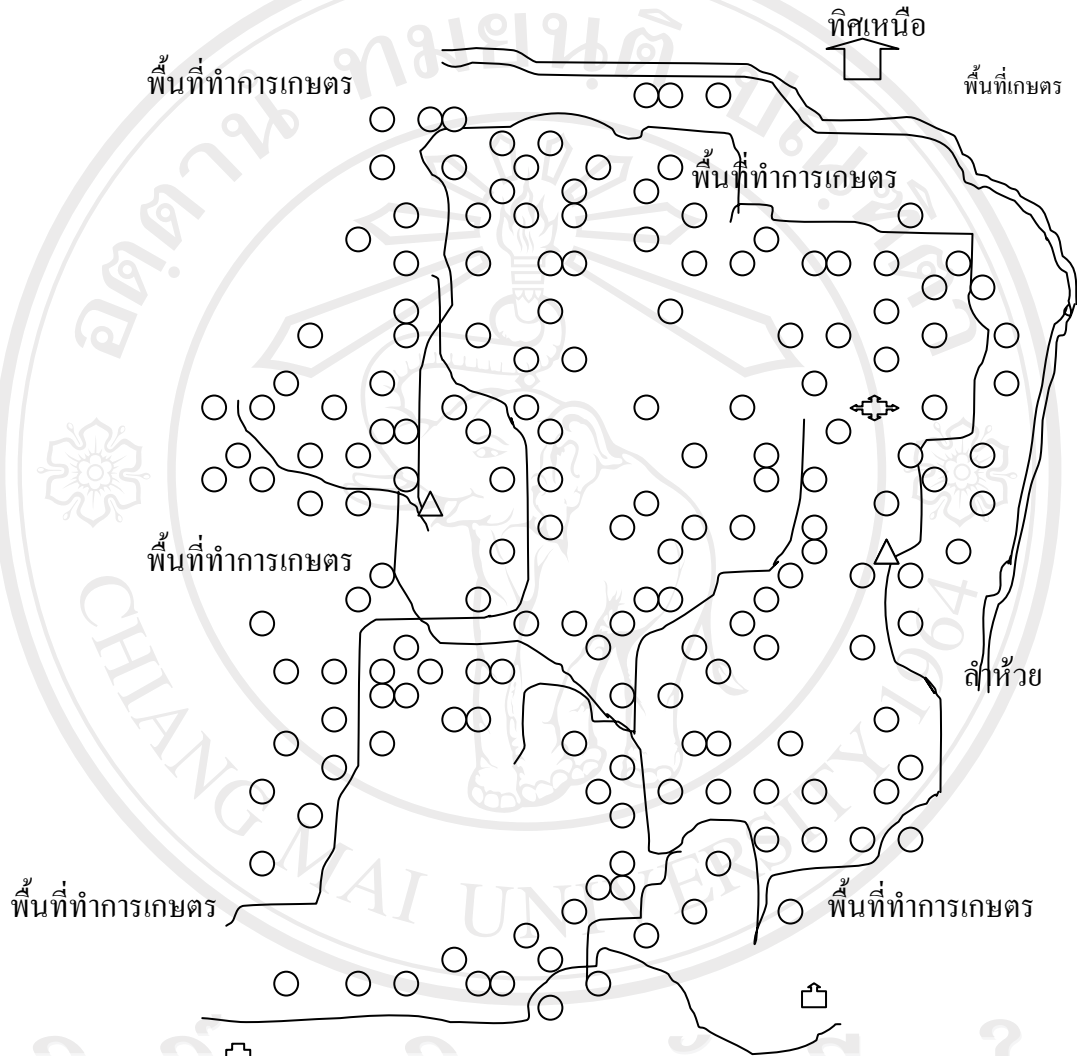
การคมนาคม และการขนส่ง ช่วงฝนเป็นฤดูกาลที่เหมาะสมกับการทำไร่ ทำสวนของชาวบ้าน แต่ฤดูฝนนี้การเดินทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านเป็นไปด้วยความยากลำบาก ถนนถูกตัดขาดจากน้ำป่าที่ไหลกัดเซาะ ทางที่เป็นโคลนใช้รถไปมาไม่ได้ ต้องใช้วิธีการเดินเท้า เพราะถนนเป็นพื้นดินอ่อนจึงใช้คมนาคมสะดวกในฤดูแล้ง ในสมัยก่อนชาวบ้านเดินทางด้วยเท้าติดต่อกับบ้านสบป่อง (ที่ตั้งอำเภอปัจจุบัน)โดยสัตว์พาหนะ เช่น ม้า ล่อ ลา ที่แต่ละหลังคาเรือนเลี้ยงไว้ใช้งานช่วงหลังมีการใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์กันมากขึ้น การเดินทางระหว่างตัวอำเภอจนถึงหมู่บ้านสามารถย่นระยะทางประหยัดเวลาได้มากขึ้น การขนส่งสินค้าเกษตรที่ชาวบ้านปลูก ได้แก่ ฝักริ้ว ถั่วแดง บางปีราคาดีจะมีพ่อค้าคนกลางจากจังหวัดเชียงใหม่มารับซื้อบนดอย แต่ถ้าหากชาวบ้านไม่พอใจในราคา และต้องการราคาที่ดีกว่า ชาวบ้านจะนำผลผลิตทางการเกษตรเหล่านี้ไปขายยังในเมืองเชียงใหม่ โดยใช้รถยนต์ที่มีขนาไปกันเอง

แผนภาพที่ 2 แผนที่แสดงตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แผนภาพที่ 3 แผนที่แสดงหมู่บ้านกีดสามสิบ ตำบลสบป่อง อำเภอลำปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

4.1.3 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

ชาวลีซูไม่นิยมย้ายที่อยู่อาศัยบ่อยนัก ที่ตั้งหมู่บ้านมักเลือกสถานที่ที่มีน้ำตก หรือใกล้ลำธาร สามารถต่อท่อลำน้ำใส่งานมาใช้ได้อย่างสะดวก บ้านก็ค้ำสามสิบอยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,100 เมตร สามารถใช้น้ำประปาภูเขาซึ่งใช้ท่อประปาดึงน้ำมาใช้ แต่ไม่เพียงพอ จะมีปัญหาน้ำขาดแคลนในฤดูแล้งของทุกปี อาศัยบนน้ำตื้นที่มีอยู่ถึง 4 – 5 จุดในหมู่บ้านจนกว่าจะเข้าสู่ฤดูฝนอีกครั้ง น้ำอุปโภคบริโภคจึงเป็นปัญหาสำคัญของหมู่บ้านมาตลอด การทำการเกษตรของชาวบ้านต้องอาศัยน้ำฝนเท่านั้น ช่วงฤดูฝนจึงเป็นช่วงที่ชาวบ้านต้องออกจากบ้านไป ทำไร่กันตลอดทั้งฤดู

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ในอดีต ลีซูปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ หมู่บ้านจึงมักจะตั้งอยู่ตามไหล่เขา ที่มีความสูงตั้งแต่ 1,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง บ้านก็ค้ำสามสิบตั้งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,100 เมตร ซึ่งเหมาะกับการเจริญเติบโตของฝิ่น เพราะต้นฝิ่นชอบอากาศที่หนาวเย็น บ้านเรือนจะสร้างตามแนวโค้งของภูเขา สาเหตุการย้ายหมู่บ้านของชาวลีซู มักจะมาจากสาเหตุที่เพาะปลูกใหม่ และปัญหาความแตกแยกในชุมชน

ในปัจจุบัน ลักษณะบ้านเรือนชาวลีซูเปลี่ยนไปมาก ที่บ้านก็ค้ำสามสิบมีการสร้างบ้านเลียนแบบคนเมืองมากขึ้น มีทั้งบ้านที่สร้างด้วยไม้สัก บ้านสร้างโดยใช้ไม้ปูนและอิฐ มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหมือนบ้านคนเมือง เพื่อแสดงถึงความมีฐานะของแต่ละคน ด้วยสิ่งเหล่านี้เอง ที่ทำให้คนลีซูต้องมีการหารายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการเกษตรและต้องทำงานที่เพิ่มขึ้น โดยรวมถึงการไปประกอบอาชีพในเมือง

4.1.4 สถานที่ราชการในหมู่บ้าน

บ้านก็ค้ำสามสิบมีโรงเรียนขยายโอกาส เปิดทำการเรียนการสอน ตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระดับการศึกษาของชาวบ้านพบว่า ส่วนมากชาวบ้านหากอายุมากกว่า 35 ปีขึ้นไป จะไม่ค่อยรู้หนังสือ เพราะเมื่อก่อนไม่ได้เรียน ทั้งๆที่เคยมีศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนมาเปิดทำการสอนแบบสอนผู้ใหญ่ทางไกลโดยทั่วไปจะพบว่าส่วนมากผู้ชายจะมีโอกาสได้เรียนหนังสือมากกว่าผู้หญิง สามารถอ่านออกเขียนได้ ติดต่อกับคนภายนอกเข้าได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อการอยู่รอดทางเศรษฐกิจของครอบครัว และการติดต่อค้าขายกับตลาดภายนอก ผู้ชายจึงจำเป็นต้องมีความรู้พอที่จะสื่อสารได้

4.1.5 ลักษณะการปกครอง

สังคมของชาวลีซูที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนเช่นกันในแต่ละชุมชนจึงมีองค์กรที่ทำหน้าที่คอยปกครองควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกและความเคลื่อนไหวของชุมชน ให้

เกิดความสงบสุขและมีประโยชน์ต่อสมาชิกเต็มทีกลุ่มองค์กรผู้นำทั้งหมดอยู่ในชุมชนแต่ละตำแหน่งมีหน้าที่ดังนี้

4.1.5.1 ผู้นำชุมชนตามประเพณี หรือ *ฆวาทูว์* เป็นผู้ที่มีการประสพการณ์และรู้จักประเพณีของลี้ชู่เป็นอย่างดี เป็นผู้ที่มีความคิด มีเหตุผล มีจิตใจที่ดีงาม ซื่อสัตย์ มีสัจจะ ส่วนมากแล้วผู้ที่จะมาเป็น *ฆวาทูว์* จะมีอายุ 40 ปีขึ้นไป ผู้นำชุมชนตามประเพณีจะมีหน้าที่ในการพิจารณาข้อพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อคู่กรณี และคอยให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้าน เมื่อเกิดปัญหาภายในหมู่บ้าน *ฆวาทูว์* อาจจะเลือกชาวบ้านมาเป็นผู้ช่วยหนึ่งหรือ สองคน เพื่อช่วยดูแลชุมชน หากพิจารณาแล้วว่างานของชุมชนมีมากเกินไปที่จะทำได้เพียงคนเดียว ปัจจุบันตำแหน่งผู้นำทางประเพณีได้หายไปแล้ว โดยมีผู้ใหญ่บ้านเข้ามาทดแทน

4.1.5.2 หมอเมืองพะ หรือผู้ดูแล *อาปาโหมฮี* เป็นตำแหน่งที่มีเพียง 1 คนในหมู่บ้านผู้ที่จะเป็นหมอเมืองนั้น ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางด้านพิธีกรรมในระดับชุมชน ทำหน้าที่คล้ายนักบวช และเป็นผู้นำทางด้านกิจกรรมตามประเพณีในรอบปี เป็นผู้ประกาศให้สมาชิกในหมู่บ้านทราบวันใดเป็นวันศีล (วันกรรม) ซึ่งทุกคนในบ้านจะต้องหยุดทำงานในไร่ วันสำคัญต่างๆ เช่นวันขึ้นปีใหม่ วันกินข้าวโศคใหม่ วันกินข้าวใหม่ วันทำพิธีเช่นไหว้บูชาผีประจำหมู่บ้าน และอื่นๆอีก *หมอเมืองพะ*จะเป็นผู้กำหนด

4.1.5.3 หมอผี หรือ *หนี่พะ* จะถูกเลือกโดยผี ที่ต้องการจะให้คนนั้นเป็นคนทรงของตนเอง ผู้ที่จะมาเป็นหมอผีส่วนมากจะมีพฤติกรรมที่แตกต่างชาวบ้านคนอื่น กล่าวคือ ไม่ชอบกินกระเทียม เกลียดกลิ่นกระเทียม ป่วยกระเสาะกระแสะ เป็นๆหายๆรักษาอย่างไรก็ไม่หายขาด ไม่ชอบทำงาน ชอบท่องเที่ยวไปทุกหนทุกแห่ง เป็นต้น เมื่อถึงเวลาจะเป็นหมอผีส่วนมากผู้ถูกเลือกจะป่วยหนัก การเป็นหมอผีขึ้นอยู่กับว่า ผีบรรพบุรุษจะเลือกใครเป็นร่างทรงหมอผีอาวุโสของหมู่บ้าน ได้ระดับถึงคุณสมบัติสำคัญของการเป็นหมอผีคือ เป็นผู้มีจิตใจมั่นคง มีความอดทน มีน้ำใจ ยินดีช่วยเหลือผู้ที่กำลังประสบปัญหาเดือดร้อนเฉพาะหน้า เป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรง และไม่ดื่มเหล้า การเป็นหมอผีจึงต้องผ่านกระบวนการฝึกฝนและเรียนรู้ เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์เช่นกัน โดยมีหมอผีอาวุโส ที่มีประสบการณ์มานานกว่าเป็นพี่เลี้ยง และให้คำแนะนำระยะหนึ่ง ก่อนที่จะให้บริการแก่ชาวบ้านได้ด้วยตนเอง

4.1.6 ความสัมพันธ์ เกรือญาติ

“การนับญาติ” นับเป็นอีกเวทีหนึ่งที่ใช้แลกเปลี่ยนข่าวสาร และประสบการณ์ให้แกกันและกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์นั้นทำให้รู้ว่า ญาติกำลังอยู่ในภาวะที่ขาดแคลนที่ดินทำกิน จึงแนะนำให้มาที่หมู่บ้านก็ดสามสิบ เพราะยังมีที่ดินเพียงพอ และหากไม่ต้องการที่จะอยู่บ้านก็ดสาม

ลืบ ก็สามารที่จะซื้อข้าว หรือข้าวโพดที่นั่นได้ เพราะมีราคาถูกกว่าหมู่บ้านเดิม และเมื่อเปรียบเทียบค่าเดินทางแล้วยังคุ้มค่ากว่า สำหรับการนับญาติ หรือการสืบสกุล ชาวลีซูจะนับญาติกันตามสายสกุลของบิดา โดยมีบุตรชายเป็นผู้สืบสกุล และเป็นหลักประกันว่า เมื่อตายแล้วไปแล้ว จะได้รับการเลี้ยงดูจากบุตรหลานของตนเอง โดยบุตรชายจะเป็นผู้นำดวงวิญญาณของพ่อแม่มาไว้ที่หิ้ง เพื่อให้ปกป้องดูแล คุ้มครองลูกหลาน และถูกเรียกว่า ผิบรรพบุรุษหรือ *บาอะปะมา*

ดังนั้นระบบเครือญาติจึงเป็นแหล่งข้อมูล แหล่งความรู้ เครือข่ายแรงงานและเป็นพื้นที่แสดงควมมีตัวตนในสังคม หรือชุมชนนั้นๆด้วย แต่จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด อย่างไรก็ตาม ประเพณีของชาวลีซูทำให้เครือญาติต่างๆต้องพึ่งพากัน แยกจากกันไม่ได้ จึงทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน เพื่อสร้างชุมชนชาวลีซูขึ้น ซึ่งทำให้เกิดการจัดการทางสังคม และเป็นหลักประกันความมั่นคง และความอยู่รอดของสมาชิกและชุมชน

4.1.7 ขนบธรรมเนียมและประเพณี

4.1.7.1 การแต่งงาน

การแต่งงานโดยทั่วไป เรามักจะนึกถึงการเพิ่มขึ้นของแรงงานการผลิต และการผลิตซ้ำของครอบครัวฝ่ายชาย เป็นการซื้อผู้หญิงมาจากอีกตระกูลหนึ่ง เพื่อมาทำงานให้อีกตระกูลหนึ่ง แต่ในอีกภาพหนึ่ง การแต่งงานเป็นเวทีที่จะเชื่อมตระกูลต่างๆในชุมชนเข้าหากัน ตามข้อห้ามที่ไม่ให้คนในตระกูลเดียวกันแต่งงานกัน โดยนับญาติทางฝ่ายพ่อ แม้ว่าแต่ละตระกูลจะดำรงความเป็นตระกูลของตนเองไว้ แต่ภายในตระกูลก็จะมีคนจากตระกูลอื่นๆเข้ามาอยู่ด้วย คือ แม่ ภรรยา ลูกสะใภ้ เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญในการผลิต รวมถึงการถ่ายทอดความรู้และข่าวสารข้อมูลจากอีกตระกูลหนึ่งไปสู่อีกตระกูลหนึ่ง

การแต่งงานโดยทั่วไปของชาวลีซูมี 2 รูปแบบ ซึ่งเน้นไปในเรื่องการเพิ่มขึ้นของแรงงานโดยใช้ค่าสินสอดเป็นข้อต่อรอง และความต้องการสืบตระกูล รูปแบบแรกได้แก่ การซื้อฝ่ายหญิงทางครอบครัวฝ่ายหญิงเรียกร้อยค่าสินสอดเท่าไร ฝ่ายชายก็จะหาค่าสินสอดมาให้ รูปแบบนี้ฝ่ายหญิงจะไปเป็นแรงงานโดยตรงให้กับครอบครัวฝ่ายชาย ส่วนอีกรูปแบบที่สอง คือเป็นการขึ้นเขย ตามภาษาลีซูเรียกว่า *เมลาต๊ะ* มี 2 กรณี คือ กรณีแรก เกิดขึ้นในกรณีที่เมื่อพ่อ แม่ฝ่ายหญิงเรียกร้อยค่าสินสอดแล้ว ฝ่ายชายไม่สามารถหาค่าสินสอดได้ครบ หรือไม่มี เมื่อแต่งงานแล้วต้องย้ายมาอยู่ที่บ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิงโดยจะคิดเป็นค่าทำงานสำหรับลูกเขยปีละ 1,000 บาท และลูกสาวปีละ 500 บาทโดยปกติจะขึ้นเขยเพียง 2 ปี หลังจากนั้นฝ่ายชายก็จะพาผู้หญิงออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่ พ่อแม่ของฝ่ายหญิงก็เตรียมของใช้ภายในครอบครัว เช่น กระทะ หม้อ จาน พันธุ์หมู พันธุ์ไก่ พันธุ์ข้าว พันธุ์พืชต่างๆ ในกรณีที่ลูกเขยนั้นทำตัวดีจนพ่อแม่ฝ่ายหญิงพอใจ แต่ถ้าไม่พอใจก็จะ

ทำงานจนครบค่าสินสอด โดยไม่ยอมมอบของอื่นใดให้ ในการตั้งบ้านเรือนใหม่ กรณีที่สอง เรียกว่า *ยาลูกศู้หัว* เป็นการขึ้นเขยอีกวิธีการหนึ่ง ปกติแล้วเมื่อฝ่ายหญิงแต่งงานแล้วต้องไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายชาย แต่การขึ้นเขยรูปแบบนี้จะให้ฝ่ายชายมาอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง หรือกล่าวง่ายๆว่า เป็นการให้ลูกเขยเลี้ยงตนเอง โดยค่าสินสอดในรูปแบบนี้จะน้อยมากๆเมื่อเทียบกับค่าสินสอดปกติ กล่าวคือ ค่าสินสอดปกติจะสนนราคาอยู่ราว 150 – 200 รูปี หรือประมาณ 2,000 - 2,500 บาท แต่ถ้าขึ้นเขยจะเสียค่าสินสอดเพียง 30 รูปี หรือประมาณ 400 บาทเท่านั้นเอง นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายในส่วนของการเลี้ยงแขกตามประเพณี พ่อแม่เจ้าสาวจะเป็นผู้ออกเอง (ตามปกติจะต้องให้ฝ่ายชายเข้ามาร่วมเลี้ยงแขกด้วย หมายถึง เจ้าบ่าวจะต้องนำเงิน หรือทรัพย์สินส่วนหนึ่งมาเลี้ยงแขกด้วย) แต่ในส่วนการเลี้ยงแขกที่บ้านฝ่ายชายนั้น ฝ่ายชายจะต้องเป็นผู้ออกเองโดยทั่วไป ลูกชาย เมื่อแต่งงานแล้ว จะอยู่กับพ่อแม่ ของตนจนกว่าน้องชายคนต่อไป แต่งงานจึงจะออกไปตั้งบ้านเรือนใหม่ ถ้าน้องชายยังไม่แต่งงาน แต่มีลูกแล้ว 2-3 คน ก็สามารถแยกไปตั้งครอบครัวใหม่ได้ ก่อนที่จะออกไปตั้งครอบครัวใหม่นั้น พ่อแม่จะเตรียมเตาไฟ หม้อข้าว กระทะ ถ้วยชาม พันธุ์หมู พันธุ์ไก่ พันธุ์ข้าวโพด และเมล็ดพันธุ์อื่นๆ พร้อมกับเงินส่วนหนึ่งเพราะตอนที่อยู่ด้วยกันนั้น ได้หาเงินรวมกัน ส่วนลูกชายคนสุดท้าย เมื่อแต่งงานแล้วจะอยู่ที่บ้านดูแลพ่อแม่ และมรดกจะตกเป็นของลูกชายคนสุดท้าย

หญิงสาวชาวลิซุ นอกจากจะมีบทบาทในการให้กำเนิดบุตรเพื่อสืบสกุลแล้วยังเป็นแรงงานที่สำคัญในการผลิต และดูแลสามี ลูก และพ่อแม่ของสามีแล้ว อีกบทบาทหนึ่ง คือ เป็นผู้เก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ และการหามาเมล็ดพันธุ์เพิ่มเติมให้กับครอบครัวตนเอง ซึ่งฝ่ายหญิงจะติดต่อกับครอบครัวพ่อแม่ของฝ่ายตนเป็นหลัก หรือเครือญาติของตนเองก่อนที่จะแต่งงานหากเปรียบตระกูลเหมือนแหล่งข้อมูลและความรู้ การแต่งงานก็คือ การกระจายความรู้ รูปแบบหนึ่ง ดังนั้นสังคมลิซุ จึงเป็นสังคมที่มีการแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูลตลอดเวลา

การประกอบพิธี เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่งของกระบวนการของพิธีกรรม ในที่นี้ หมายถึง การกระทำ หรือนาฏกรรมเชิงสัญลักษณ์ในบริบทของพิธีกรรม ที่บ่งบอกถึงการปฏิบัติสัมพันธ์ หรือการสื่อความหมายต่อกันระหว่างคนกับผี โดยมีผู้ทำพิธีเป็นสื่อกลาง เช่น การสวด การเข้าทรง ร้องเพลง ผีปาก ร่ายรำ ให้พร พุด แสดงท่าทาง ตลอดจนการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งภาษาในพิธีเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นภาษาวาจา หรือ ภาษานาฏกรรมจะมีลักษณะและความหมายจำเพาะพิธีกรรมของชาวลิซุที่บ้านก็ดสามสิบแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ตามลักษณะความหมายและอำนาจของมัน ได้แก่ การทำผี หรือ *อิห์ลีซลา* กับ พิธีกรรม หรือ *อิห์นีซลา*

พิธีกรรม หรือ *อิห์ลีซลา* ว่าด้วยความเป็นชาติพันธุ์ อิห์ลี แปลว่า จาริตประเพณี ซลา แปลว่า สร้างหรือทำ หมายความว่า การสร้างหรือสืบสานจาริตประเพณี เป็นพิธีกรรมระดับชุมชน

และมีการกำหนดวันเอาไว้มากมาย มีทั้งด้านการผลิต และการผลิตซ้ำ พิธีกรรมด้านการผลิตได้แก่ *ฉือแปก๊วะ* หรือพิธีกินข้าวโศคใหม่ เป็นพิธีกรรมที่มีนัยบ่งบอกถึงศักยภาพและประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ส่วนพิธีด้านการผลิตซ้ำ ได้แก่ *กุ๋เลีย* หรือ พิธีปีใหม่ และ *เฮ้อยี่ปา*

วันกินข้าวใหม่ เป็นพิธีกรรมของแต่ละครอบครัวจัดขึ้น เป็นประจำทุกปีช่วงเดือนธันวาคม ซึ่งถือว่าเป็นฤดูเก็บเกี่ยวข้าวในไร่ โดยการเลือกวันที่ดีที่สุดเพียง 1 วัน พิธีกรรมประกอบด้วยการเก็บเกี่ยวข้าวจากไร่มาเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษ และผีประจำหมู่บ้าน

วันกินข้าวโศคใหม่ หรือประเพณี *ฉือแปก๊วะ* เป็นพิธีกรรมที่แต่ละครอบครัวจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีมีกำหนดเวลา 30 วัน ในช่วงเดือน กรกฎาคม หรือ สิงหาคม ทุกหลังคาเรือนจัดพิธีกรรม การเช่น ไหว้ผีบรรพบุรุษและมีผีประจำหมู่บ้าน โดยใช้ข้าวโศคและพืชผักอื่นๆเป็นเครื่องเช่น

วันศีลหรือวันกรรม มีทุกๆ 15 วัน โดยการนับวันตามจันทรคติ คือวันพระจันทร์เต็มดวงหรือวันเดือนดับ (วันข้างขึ้น/ข้างแรม 15 ค่ำ) หมอเมืองจะเป็นผู้ประกาศให้ชาวบ้านทราบล่วงหน้า 1 วัน ถือเป็นวันที่ห้ามใช้ของมีคมทุกอย่าง เช่น มีด จอบ ขวาน ห้ามทำงานไร่ คัดฟัน ตลอดจน ห้ามฆ่าสัตว์ เช่น ไก่ หมู และสัตว์ใหญ่ทุกชนิด

4.1.8 แบบแผนทางด้านสุขภาพของหมู่บ้าน

4.1.8.1 การแพทย์แผนปัจจุบัน

บ้านกุดสามสิบ มีสถานอนามัยซึ่งเป็นสถานบริการของรัฐบาล ที่มุ่งให้บริการทางการแพทย์และการส่งเสริมสุขภาพ ให้บริการฝากครรภ์ ทำคลอด และให้บริการฉีดวัคซีนสำหรับเด็กด้วย ตลอดจนการแก้ไขเยียวยารักษาปัญหาทางด้านสุขภาพของชาวบ้านกุดสามสิบ และหมู่บ้านใกล้เคียง สถานอนามัยบ้านกุดสามสิบ ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2524 ในช่วงนั้น ทางองค์กรเอกชน ไทย-เยอรมัน ร่วมสมทบทุนสร้างตัวอาคารสถานอนามัย และวัสดุอุปกรณ์ เวชภัณฑ์ทางสำนักงานสาธารณสุขกิ่งอำเภอปางมะผ้าในขณะนั้นเป็นผู้สนับสนุน มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอยู่ประจำ 2 คน ซึ่งชาวบ้านจะเรียกเจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้ชายว่า “หมอพะ” เรียกเจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้หญิงว่า “หมอมะ” พ่อเด่ายี่ บอกว่า “พ่อไม่สบายก็ขอเลี้ยงผีก่อน หากไม่หายจริงๆก็จะมาขอยาที่หมออนามัย” (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 เดือน ตุลาคม พ.ศ.2550) ผู้วิจัยสอบถามนายสาม หลักแดง ที่พาลูกมาที่สถานอนามัย เธอบอกว่า “ลูกของเธอไม่สบายตัวร้อนจัด ไม่ยอมทานข้าว เพลียคลื่นไส้อาเจียน เป็นมา 1-2 วัน แล้ว โดยก่อนหน้านี้ลูกได้ไปพินยาฆ่าหญ้ามา 2 วัน จึงมีอาการดังกล่าวเกิดขึ้น ก็เลยมีการเลี้ยงผีที่บ้านแล้ว อาการไม่ดีขึ้น ไปหายาที่ร้านให้กินก็ยังไม่มีดีขึ้น ก็เลยพามาบริการรักษาที่สถานอนามัย (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 เดือน ตุลาคม พ.ศ.255) นอกจากนี้ในหมู่บ้าน

มีร้านขายของชำจำนวน 2 ร้าน นำยาบางชนิดขึ้นมาจำหน่ายให้กับชาวบ้านด้วย หากมีอาการเจ็บป่วยบางครั้งชาวบ้านก็หาซื้อยามารับประทานเองก็มี ยาหลายชนิดที่เป็นอันตราย เป็นยาต้องห้ามให้ร้ายขายของชำทั่วไปจำหน่าย ก็ยังมีการแอบขายอยู่เสมอ ยาเหล่านั้นได้แก่ ยาแก้ท้องร่วง ยาแก้ไอเสบบางชนิด ยาแก้ปวดชนิดชอง นอกจากยาบรรจสุเสร็จทั่วไป การเจ็บป่วยของชาวบ้านจึงมีทางเลือกในการรักษามากขึ้น นอกเหนือจากการใช้สมุนไพร และการเรียกผี ที่มีการทำพิธีบ่อยครั้งในชุมชน

4.1.8.2 หมอสมุนไพร “เนจื่อซู่ชู่”

ชาวลีซู่เชื่อว่า หวู่ซา เป็นผู้สร้างโลก สร้างคน สร้างสัตว์ และต้นไม้ต่างๆขึ้นมาบนโลก ต้นยาสมุนไพรที่เช่นเดียวกัน หวู่ซา ได้เป็นผู้สร้างเอาไว้ แล้วมอบหมายให้ เนจื่อมา เป็นผู้ดูแลรักษา ดังนั้นก่อนไปเก็บตัวยาสมุนไพรในป่าหมอยาพื้นบ้านจะทำพิธีขอใช้ยาหรือ เนจื่อเคีย คนลีซู่จะใช้ยาสมุนไพรที่ต่อเมื่อ มีอาการป่วยไม่ว่าสาเหตุใดก็ตาม เช่น การทำงานที่หนัก เพลีย ไม่มีแรง ก็จะพึ่งยาสมุนไพรตามป่า นอกจากนี้ เกษตรกรที่มีการใช้สารเคมี หากมีอาการข้างเคียง เช่น คลื่นไส้ อาเจียน วิงเวียนศีรษะ ค้นตามผิวหนัง ก็จะไปหาหมอสุมุนไพรมอบบ้านวิธีการรักษาเมื่อมีผู้เจ็บป่วย คนในครอบครัวจะพิจารณาเบื้องต้นก่อนว่า ความเจ็บป่วยน่าจะมีสาเหตุมาจากอะไร หากเป็นอาการปวดหัวตัวร้อนเล็กน้อย หรือมีบาดแผลไม่มากนัก ความรู้เรื่องยาของคนในครอบครัวจะไปหาตัวยารหรือสอบถามจากหมอยาแล้วไปเก็บยามารักษาตนเองได้ แต่หากไม่แน่ใจส่วนใหญ่ชาวบ้านมักจะไปเชิญหมอดีมาทำพิธีหาสาเหตุของความเจ็บป่วยก่อนโดยการเสี่ยงทาย (กล่าวมาข้างต้น) เพื่อให้แน่ใจว่าความเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากอะไรกันแน่ หากปรากฏว่าไม่ได้เกิดจากพลังเหนือธรรมชาติหรือผีใดๆจึงจะไปเชิญหมอยามารักษาด้วยสมุนไพรในขั้นแรกหมอยาสอบถามอาการก่อนว่า เจ็บป่วยที่ส่วนใดของร่างกาย และมีอาการอย่างไร มีอาการเช่นนี้มากี่วัน จากนั้นจึงสอบถามว่า ในระยะนี้ได้ไปทำอะไรที่ไหนมาบ้าง เมื่อทราบแน่ชัดแล้วว่าเป็นอะไร หมอยาจึงออกไปหาตัวยา ในขณะที่สอบถามอาการ หมอยาจะพูดคุยกันกับคนเจ็บป่วยเป็นเชิงปลอบขวัญ และให้กำลังใจว่า ไม่ต้องกลัว ตรวจสอบแล้ว ไม่ได้เป็นอะไรมาก กินยาไม่กี่วันก็จะหายดี สามารถกลับไปทำงานได้ อย่างกังวลไปเลย ก่อนไปเดินหาตัวยา หมอยาจะทำพิธีขอพรจากผีครู พร้อมกับบนบานว่า ขอให้พบตัวยาที่จำเป็นต้องใช้โดยเร็ว แล้วจะตอบแทนด้วยของ เช่น ไห้ว หลังจากนั้นได้ตัวยามาครบแล้ว หมอยาก็จะปรุงยารักษาซึ่งมีอยู่หลายวิธี ได้แก่ ต้มน้ำดื่ม กินสด พอก อบ เป็นต้น หากเป็นกรณีกระดูกหัก หรือมีบาดแผลฉกรรจ์ หมอยามักจะเป่าคาถาเพื่อถอนความเจ็บปวดร่วมด้วยในกระบวนการรักษา ในระหว่างบาดแผลฉกรรจ์ หมอยาจะไปดูแลผู้ป่วยเองทุกวัน พร้อมทั้งพูดคุยปลอบโยน และให้กำลังใจคนไข้ ดังนั้นบทบาทของหมอยาจึงมีทั้งรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับร่างกาย และบำบัดรักษาความวิตกกังวลในใจของคนเจ็บไปพร้อมๆกัน

4.1.8.3 หมอนวด หมอนวดจับเส้น

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตร ดังนั้นชาวบ้านจึงเกิดอาการปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อ ปวดบั้นเอวบ่อยครั้ง เมื่อเกิดอาการปวดเมื่อย ชาวบ้านก็จะไปหาสมุนไพรต้มดื่มเองตามที่พ่อ แม่ ปู่ ย่า ถ่ายทอดความรู้ให้ไว้ หากไม่หายก็จะไปบีบเอวที่หมอนวด หมอนวดจับเส้นในหมู่บ้านก็ดสามสิบเอง ผู้ที่มานวดส่วนใหญ่ ล้วนเกิดจากการทำงานที่หนัก ไม่ว่าจะ การแบกหาม การขุดดิน การเก็บเกี่ยวในแต่ละฤดูกาล ซึ่งการทำงานที่หนักเหล่านี้ ทำให้เกษตรกรต้องมีการพึ่งหมอนวด เพื่อบรรเทาอาการทุเลาลงได้บ้าง

4.1.8.4 การรักษาด้วยตนเองโดยวิธีการทางไสยศาสตร์

การทำผี หรือ อีหนี่ซฆา เป็นพิธีกรรมที่มีการติดต่อหรือสื่อความหมายกับผี ส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมระดับครัวเรือน การทำผี แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ หนี่เตี้ยะ กับ หนี่ก๊วะ

การเลี้ยงผี หรือ หนี่เตี้ยะ เป็นการสร้างหรือกระชับความสัมพันธ์ภาพแลกเปลี่ยนทอบทวน หรือการเลี้ยงดูเกื้อกูลกับพลังเหนือธรรมชาติ การเลี้ยงผีไม่จำเป็นต้องใช้หมอผีเป็นผู้นำพิธีกรรมเสมอไป ใครก็ได้ที่รู้จักคำสวดอ้อนวอน และขั้นตอนของพิธีกรรม ซึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นอะหู่พะ ซึ่งเป็นพ่อบ้านอายุประมาณ 39 ปี ก็สามารถทำพิธีกรรมเลี้ยงผีนี้ได้ แต่หากทำไม่ได้ หรือทำแล้วไม่ได้ผลก็จะเชิญหมอเมือง หรือหมอผีมาช่วยทำพิธีให้ ในกรณีหมอผีมาทำพิธีเลี้ยงผี จะไม่ได้มาในฐานะ หนี่พะ แต่มาในฐานะชาวบ้านธรรมดาที่รู้จักคำอ้อนวอน เพราะเหตุว่า หมอผี หรือ อีหนี่พะ เป็นสถานะจำเพาะสำหรับพิธี หนี่ก๊วะ หรือการลงผีเท่านั้น การเลี้ยงผีไม่ซับซ้อนมากนัก เริ่มจากการสวดอ้อนวอน หรือ อีหนี่เหว การมอบของเช่น ไห้ว หรือ อู๊ดูเถว และมักจะจบด้วยการทำนาย กระจุกไถ่ ชาวบ้านมักจะทำการเลี้ยงผีในกรณีที่ชีวิตประจำวันประสบปัญหาที่แก้ไม่ตก หรือหาสาเหตุไม่พบ จากกรณีที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านครอบครัวหนึ่ง ภรรยาอะหู่พะที่ไม่สบายมาหลายวัน เคยไปรับการรักษาจากสถานีอนามัย และโรงพยาบาลมาแล้วอาการดูเหมือนจะไม่ดีขึ้นสามีจึงทำการเลี้ยงผี และมีการทำนายกระจุกไถ่ หลังจากเสร็จสิ้นการเลี้ยงผี กระจุกไถ่ เป็นสิ่งที่ทำนายว่าภรรยาของอะหู่พะ จะหายหรือไม่ และหากกระจุกไถ่ไม่ดี หรือทำนายออกมาว่าไม่หายก็จะทำพิธีเรียกขวัญต่อ การเรียกขวัญเป็นการเรียกขวัญให้คนที่ไม่สบาย หรือมีสุขภาพอ่อนแอ การเรียกขวัญมีการเรียกชื่อพิธีกรรมแตกต่างกันออกไปคือ หากต้องต้องการเรียกขวัญให้กับหัวหน้าครอบครัวจะทำพิธี เอ้อเป่า หากเรียกขวัญให้ใครโสด ต้องทำพิธี เป่าฝู หรือ ซอฮาคั่ว

การลงผี หรือ หนี่ก๊วะ มักเป็นพิธีกรรมต่อเนื่อง ภายหลังจากที่ได้เลี้ยงผีมาก่อนหน้าแล้ว แต่ยังไม่สามารถจัดหรืออธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ภรรยาของอะหู่พะก็เช่นเดียวกัน เลี้ยงผี อาการของเธอก็ไม่ดีขึ้น อะหู่พะจึงตัดสินใจลงผี ซึ่งต้องใช้เงินจำนวนหนึ่งเพื่อเตรียมพิธี จำเป็นต้องให้ หนี่พะ ทำพิธี กระบวนการของการลงผีจะสลับซับซ้อนกว่าการเลี้ยงผี พิธีการลงผีที่มีการทำพิธี

บ่อยครั้งคือ พิธีศาลาหลู่ เป็นการทำบุญสร้างศาลาที่พักที่เป็นสมบัติสาธารณะ พิธีกรรมนี้เดิมเป็นพิธีที่กระทำตามช่วงเวลาของชีวิต หากเป็นการทำพิธีให้กับหัวหน้าครอบครัวที่อยู่ในวัยฉกรรจ์ ศาลาหลู่ จะเป็นนัยเพื่อเสริมอำนาจของครอบครัว หรือแสดงถึงอำนาจ ความมีบารมีของหัวหน้าครัวเรือน หากบุตรหลานร่วมกันจัดทำพิธีนี้ให้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่อยู่ในวัยชรา พิธีนี้จะมีนัยของการทำบุญต่ออายุให้กับผู้อาวุโส หรือผู้นำของกลุ่มเครือญาติในชุมชน แต่ในปัจจุบัน ศาลาหลู่ ได้กลายเป็นพิธีกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่

4.1.9 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนข้อมูลทั่วไป(กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรที่ใช้สารเคมี)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน
เพศ	
ชาย	6
หญิง	1
ระดับการศึกษา	
ไม่ได้เรียน	2
ประถมศึกษาปีที่ 1 – 4	3
ประถมศึกษาปีที่ 6	2
รายได้ต่อปี(บาท)	
น้อยกว่า 50,000	3
50,001 – 100,000	1
มากกว่า 100,000 ขึ้นไป	3

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน
ระยะเวลาใช้สารเคมี (ปี)	
1 - 5	2
6 - 10	5
พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	
ต่ำกว่า 25	3
35 - 40	2
มากกว่า 41 ขึ้นไป	2
รายจ่ายในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช (บาท)	
ต่ำกว่า 10,000	2
10,001 - 15,000	1
15,001 - 20,000	1
20,001 - 25,000	2
มากกว่า 25,000	1
หนี้สิน เช่น ค่าผ่อนรถจักรยานยนต์ รถยนต์ สารเคมี	
ร.ก.ส เครื่องฟั่นสารเคมี และค่าซ่อมแซมอื่นๆ (บาท)	
ต่ำกว่า 50,000	3
50,001 - 100,000	2
มากกว่า 100,001	2

4.2 การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนสัญ ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงการผลิตด้านการเกษตร

เมื่อปี พ.ศ. 2507 มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง อพยพมาจากบ้านหัวคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เข้ามาในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยครั้งแรกอพยพมาตั้งอยู่ที่บริเวณคอยอื่น (ซึ่งเป็นเขตติดต่อระหว่างอำเภอปาย และอำเภอปางมะผ้าในปัจจุบัน) พ่อเต๋ายี่นาหมู่กู เล่าว่ามี เล่าว่า เมื่อ ปี พ.ศ. 2507 กลุ่มของพ่อเต๋ายี่นาหมู่กู จากอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มาอยู่ที่บริเวณคอยอื่น กิ่งลม เขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน (ในขณะนั้นยังไม่ได้ตั้งเป็นอำเภอปางมะผ้า) มาอยู่ด้วยกันสองตระกูล ได้แก่ ตระกูลเล่ายี่ปา และตระกูลเล่าว้าง ระหว่างที่ที่อยู่คอยอื่นนี้ นายสามซึ่งเป็นชาวบ้าน ได้เดินทางมาสำรวจที่ทำกิน และเห็นว่าบริเวณบ้านก็คสามสิบในปัจจุบัน มีความเหมาะสมที่จะใช้

เป็นพื้นที่เพาะปลูกฝิ่น จึงได้จับจองและนัดหมายกับเพื่อนบ้านว่าอีก 3 ปีข้างหน้าจะย้ายมาอยู่ ต่อมา ได้มีการอพยพมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อหาพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชฝิ่น กลุ่มตระกูลเล่าว้าง อพยพไปที่บ้านแม่อีแลบ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอปายในปัจจุบัน ส่วนกลุ่มตระกูลเล่ายี่ป่า ซึ่งเป็นตระกูลของพ่อเต่าเอง พากันอพยพมาตั้งหมู่บ้านใหม่โดยเลือกพื้นที่ ที่ห่างไกลโดยมีเหตุผลที่จะทำการปลูกฝิ่น ไม่ให้ทางหน่วยงานราชการมาคว่ำล้างทำลายได้ง่าย จนมาถึงพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านในปัจจุบัน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกพืชฝิ่นเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีที่คินอุดมสมบูรณ์ อากาศที่ค่อนข้างเย็น ประกอบกับมีระยะทางที่ห่างไกลจากที่ตั้งตำบลบดบดอง ดังนั้นในปี 2513 นายหลวง เล่ายี่ป่า นายใส่กกา เล่ายี่ป่า และ นายยี่ ได้นำชาวบ้านจำนวน 14 หลังคาเรือน อพยพมาจากคอยฮั่น มาที่บ้านกีดสามสิบ ตามที่นายสามได้ปรารถนาไว้ หลังจากอยู่ได้ 3 - 4 ปีจึง ได้มีญาติพี่น้องตามสมทบอีก (สัมภาษณ์ นายประยูร เล่าหมี เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2550)

หลังจากนั้นอีกประมาณ 14 ปี จึงมีชาวบ้านเริ่มอพยพมาสมทบมากขึ้น โดยมาจากสถานที่ต่างๆ เช่น คอยหลวง อำเภอเชียงดาว เมืองคอง คอยพิโล ห้วยน้ำดัง น้ำริน หนองผาจำ และ เมื่อ 12 - 13 ปี ที่ผ่านมามีลี้ซูกจากประเทศพม่า เริ่มอพยพเข้ามา จำนวน 17 - 18 หลังคาเรือน เนื่องจากภาวะสงครามในประเทศ และในจำนวนนี้อพยพไปบริเวณบ้านน้ำบ่อสะเป่ และนอกจากนี้ มีลี้ซูกที่อพยพเข้ามาแล้วยังมีชาวไทยภูเขาเผ่าจีนฮ่อ เข้ามาอยู่อีกประมาณ 10 หลังคาเรือน สำหรับสาเหตุในการอพยพเข้ามาครั้งนี้ นอกจากการมาแสวงหาที่ทำกินใหม่แล้ว ยังเป็นลักษณะของการมาอยู่รวมกันกับญาติพี่น้อง และการแต่งงาน โดยมาอยู่ร่วมกับกลุ่มมรส

พื้นที่ที่ตั้งของบ้านกีดสามสิบปัจจุบัน ตั้งอยู่ในเขตตำบลบดบดอง อำเภอปางมะผ้า ห่างจากพื้นที่ตั้งอำเภอปางมะผ้าประมาณ 18 กิโลเมตร เป็นเขตลุ่มน้ำชั้นหนึ่งเอ ซึ่งมีปัญหาในการจัดการเกี่ยวกับที่ทำกินของชาวบ้าน ก่อนหน้านั้นรายได้ส่วนใหญ่มาจากการปลูกฝิ่น ทำให้คนลี้ซูกสมัยก่อนจึงมีอาชีพนี้ เป็นอาชีพหลัก ต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2542 ได้มีหน่วยงานของรัฐบาลเข้ามาในเรื่องการปราบปรามยาเสพติด ทำให้พื้นที่ในการปลูกฝิ่นถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐทำลายไปหมดสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้คนรุ่นหลังจึงหันสนใจด้านการปลูกพืชอื่นๆ เช่น เผือก จิง ถั่วแดง เป็นต้น โดยมีนายอะเล (ชื่อสมมุติ) เป็นผู้เริ่มปลูกก่อน จากนั้นก็มีเกษตรกรรายอื่นๆ ปลูกตาม ปัจจุบันที่บ้านกีดสามสิบ มีการปลูกจิง เผือก ถั่วแดง เป็นพืชเศรษฐกิจ ที่ทำรายได้งามให้กับชาวบ้าน การปลูกจิงต้องบุกเบิกแผ้วถางพื้นที่ใหม่ตลอดเวลาเพราะว่า หากปลูกพืชดังกล่าวในพื้นที่เก่าแล้ว พืชดังกล่าวจะทำให้เกิดโรคระบาดค่อนข้างสูง ผลผลิตจึงไม่ได้ตามที่คาดหวังไว้ การที่ต้องบุกเบิกพื้นที่ใหม่ทุกครั้งนี้เอง ทำให้พื้นที่ทำกินของชุมชนต้องขยายพื้นที่ออกไปเรื่อยๆ มีการลักลอบตัดไม้ ถางป่ามากขึ้น ส่วนพืชเศรษฐกิจที่ทำการปลูกจากสมัยก่อนจะให้ผลผลิตออกมาถือว่าไม่มากนัก เพราะยังไม่มีใครรู้ว่าต้องมีการใช้สารเคมีเข้ามามีส่วนที่ทำให้เพิ่มผลผลิตออกมา ในสมัยก่อนเกษตรกร หากผลผลิต

ได้น้อยหรือพืชที่ปลูกเสียหายก็จะใช้เกลือพ่น เพื่อฆ่าหญ้าไม่ให้สูงกว่าพืชที่ปลูกไว้ หรือยังมีเกษตรกรบางกลุ่มที่ไม่มีเงินซื้อเกลือก็จะกำจัดหญ้าด้วยตนเอง ด้วยเหตุผลที่ว่า เกลือราคาไม่แพงก็ตามแต่ก็ซื้อไม่ได้ เพราะเงินที่มีอยู่ไม่พอเพียง ดังเช่น

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 9 ราย โดยเลือกเฉพาะเกษตรกรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ศึกษาประกอบอาชีพทางการเกษตรที่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ ผีอก จิง ถั่วแดง ข้าวโพดและจิง โดยมีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชดังกล่าวอย่างน้อย 5 ปี ขึ้นไป จำนวน 7 ราย ผู้จำหน่ายสารเคมีทางการเกษตร จำนวน 2 ราย โดยศึกษาเกี่ยวกับประวัติชีวิตส่วนบุคคล ครอบครัวและการประกอบอาชีพการเกษตรที่มีการใช้มีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชตั้งแต่เริ่มแรกถึงปัจจุบันว่า เป็นอย่างไร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนมีความชัดเจนและสามารถวิเคราะห์ถึงสถานการณ์การใช้สารเคมี การรับรู้ ความตระหนัก และพฤติกรรมการป้องกันตนเองของเกษตรกรจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช จากการศึกษาวิจัย การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ ดังเช่น

สมชาย “สมัยที่ผมทำงานกับพ่อนะ ผมต้องไปค้ายหญ้า เอาหญ้าทุกวันเลย โอ้ หมอหญ้าที่ขึ้นก็สูงด้วย บางทีก็ไม่เห็นพืชที่เราปลูก เพราะถ้ามันสูงกว่าพืชที่ปลูก ทำให้พืชตาย หรือถ้าไม่ตายก็จะไม่ดีแล้ว”

ยอดชาย “อ้ายยอมฮับคนสมัยก่อน บ่มียาหรือสารเคมีเข้ามาช่วย แต่เขาใช้เกลือพ่นหญ้าหนา อ้ายก่อเคยใช้ สมัยอยู่กับป่อกับแม่บ่ฮ้อง บางเตื่อก่อเห็นผล บางเตื่อก่อบ่ฮ้องเห็นผลก่อมีเหมือนกัน”

ในส่วนของพิธีกรรมจะไม่มีผลต่อการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เพราะการประกอบพิธีกรรมเป็นส่วนที่ทุกคนต้องทำเพื่อเป็นการขอบคุณเจ้าของพื้นที่ (พื้นที่ที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ) ที่ได้ช่วยให้พืชผลที่ได้ปลูกออกมาดี ถึงแม้ออกมาไม่ดีก็ตามก็ต้องทำ ส่วนใหญ่การขอบคุณเจ้าของพื้นที่นั้น จะทำในช่วงก่อนที่จะลงพื้นที่ และหลังการเก็บเกี่ยวพืชผลผลิต เช่น การกินข้าวใหม่ เป็นต้น แต่การประกอบพิธีกรรมในช่วงที่ก่อนที่ปลูกพืชเศรษฐกิจนั้นทำไปเพื่อให้ผู้ที่ทำการปลูกพืชนั้น ขอให้ผีหรือเจ้าของพื้นที่จงคุ้มครองให้มีผลผลิตออกมาที่ดี สิ่งเหล่านี้เมื่อเกษตรกรทุกคนทำพิธีไปแล้ว จะทำให้มีขวัญและกำลังใจที่ดีต่อไป ดังเช่น การสนทนากลุ่ม

เสนีย์ “จาวบ้านในบ้านเฮา จะถือกำเนิดกันประกอบพิธีกรรม ในการเลี้ยงผีหรือเลี้ยงเจ้าของพื้นที่มาบั้นละ คนตางหลังเองก่อทำเหมือนกัน ถ้าจะฮ้อบ่อทำพิธีแล้วคงเป็นไปบ่อได้ก้า เดียวก่อผัดผี หรือเจ้าดีเจ้าตาง”

อะเบ “มันเป็นจะอิหนามมอ ถ้าเขาได้มีการประกอบพิธีกรรมไปแล้วเนี่ย มันเหมือนกับว่า เขาม่วนอกม่วนใจ้ไปละ ถึงแม้ว่า พืชผลที่เขาปลูก มันออกมาเป็นจะใด ก็อย่ากั้นทีหลัง ถ้าอู๋ถึงตีหมอว่า มีส่วนก่อตั้งต้องใจยา มันบ่อมีส่วนหрокมมอ การใจยามันเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งบ่ใด มันตั้งบ่อเกี่ยวอยู่ละ การใจยามันบ่อเป็นเรื่องของยา จะใจหรือบ่อใจก่อได้”

สำหรับพื้นที่ในการเปลี่ยนพื้นที่เพาะปลูกนั้น มีส่วนที่ทำให้ต้องมีการโยกย้ายปลูกพืชเศรษฐกิจ เพราะการปลูกพืชชนิดเดียวถ้าปลูกอีก คือปลูกในพื้นที่เก่า ก็ทำให้ผลผลิตออกมาออกมาน้อย อย่างเช่น จิง จะต้องเป็นพื้นที่ใหม่จริงๆ พื้นที่เก่าใช้ไม่ได้ เพราะดินที่ปลูกพืชก่อนนั้นพืชได้ดูดเอาแร่ธาตุต่างๆที่มีอยู่ออกหมดแล้ว ถ้าจะปลูกพืชเศรษฐกิจอีก ต้องปลูกพวกถั่วแดง เป็นต้น เพราะพืชพวกนี้ไม่จำเป็นต้องปลูกในพื้นที่ใหม่ ถ้าเป็นเผือก จะมีการทิ้งไร่ไว้ประมาณ 1-2 ปีก็จะกลับมาปลูกต่ออีกได้ แต่ในสภาพปัจจุบัน บ้านก็ดสามสิบไม่สามารถถึงป่าต่อไปได้อีก เพราะหน่วยงานของรัฐได้มีการมาตรวจสภาพพื้นที่บ่อยมาก ทำให้การถางป่ามีจำนวนน้อยลง หากจะปลูกพืชเศรษฐกิจต่อ ก็ใช้พื้นที่เก่าที่ตนเองมีอยู่ โดยมีการบริหารจัดการพื้นที่ปลูกเอง เนื่องจากพื้นที่จำกัด แต่ส่วนใหญ่ทุกคนมีพื้นที่เพาะปลูกที่เยอะมากอยู่แล้ว ดังเช่น การสนทนากลุ่ม

สมเด็จ “แต่ก่อนนี้หนามมอ ป่าไม้ยังบ่อมาเนี่ย โอ หมูเฮาเนี่ยจะเปลี่ยนพื้นที่ปลูกบ่อยนักขนาด เพราะถ้าเขาเปลี่ยน พืชที่เขาปลูกคืออ แต่ว่บ่าเดียวเนี่ย เปลี่ยนพื้นที่ยาก เขากว่บ่าไม้มายับเฮา”

ระยะช่วงปี พ.ศ.2542 เป็นต้นมา เมื่อเกษตรกรต่างคนต่างมีพื้นที่เพาะปลูกที่เพิ่มขึ้น ทำให้พื้นที่ดังกล่าว มีการซื้อขายเรื่อยๆมาเห็นว่าแม้พื้นที่ที่เพิ่มขึ้น แต่แรงงานคนจากที่เคยใช้แรงงานคนมาเป็นประจำ ทำให้ไม่สามารถใช้แรงงานดังกล่าวได้ เพราะแรงงานคนที่มีอยู่มีจำกัด ประกอบกับมีคนน้อย และเมื่อปี พ.ศ.2544 การคมนาคมที่จะเริ่มสะดวกขึ้น การสื่อสารไม่ว่า วิทยุ มีการเดินทางหาสู่กับคนพื้นราบ และยังมีพ่อค้าคนกลางมาซื้อผลิตผลถึงหมู่บ้าน ทำเกษตรกรเริ่มใช้สารเคมีและซื้อสารเคมีจากพื้นที่ราบมาสู่พื้นที่สูงที่มากขึ้น โดยในหมู่บ้านผู้เริ่มใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในสมัยนั้นต้องมีรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ หรือเป็นบุคคลที่มีผู้รู้จักดีในคนหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ผู้นำชุมชนในหมู่บ้าน เพราะผู้นำชุมชนต้องมีการไปติดต่อบุคลากรบ่อ และประชุมต่างๆ ทั้งในสถานที่และนอกสถานที่รวมทั้งมีเพื่อนๆที่รู้จักกันมากฉะนั้นได้ปรากฏเห็นชัดว่า กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้เริ่มมีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเข้ามาในหมู่บ้าน เพราะเห็นว่าจากที่เคยมีคนมารับจ้างกำจัดหญ้าทำให้สู้กับวัชพืชที่เจริญเติบโตอย่างงามไม่ไหวจึงได้ปรึกษาพ่อค้าคนกลางและผู้จำหน่ายสารเคมีว่ากำจัดด้วยวิธีใด เมื่อรู้จักวิธีจึงกำจัดด้วยสารเคมีดังกล่าว จากนั้น เพื่อนข้างบ้าน หรือเกษตรกรคนอื่นๆเห็นว่า เมื่อใช้แล้วจะประหยัดแรงงานคนไปมาก จึงหันไปใช้สารเคมีตามดังกล่าว ผู้เริ่มใช้สารเคมี ได้รู้จักพ่อค้าคนกลาง และยังรู้จักผู้จำหน่ายสารเคมีซึ่งอยู่ที่อำเภอปาย มีการไปซื้อ

บ่อยมาก และญาติพี่น้อง ช้างบ้านก็ฝากซื้อ เพราะไม่มียานพาหนะที่จะไปขนส่งสารเคมีจากอำเภอ
ปาย ดังเช่น สนทนากลุ่ม

อรัญ “ผมเองก็ไปจ่ายตามป้อหลวงเก่าที่เป็ดแะนำมา เพราะเขาใจมาแล้วได้ผล
และก่อผลผลิตออกมาได้นักโดย”

ยอดชาย “อ้ายเองก็ไปโดยป้อหลวงเก่านะ ไปขายจิงกับเผือก และก่อได้ฮับฮู้
เหมือนกันเกี่ยวกับการจ่าย เห็นคนดีไปขาย โดยกันเป็ดก่อฮู้เรื่องจ่ายอะหยังก่า ใจแล้วดีก่อ”

4.3 ความรู้และประสบการณ์การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม พบว่า ถึงแม้เกษตรกรในบางกลุ่ม ของหมู่บ้าน
กีดสามสิบ ส่วนใหญ่แม้ไม่ได้เรียนสูง อ่านหนังสือกันไม่ออก เขียนไม่ได้ก็ตาม แต่การได้รับ
ข่าวสารจากสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ โปสเตอร์ หรือหนังสือพิมพ์ แม้กระทั่งข่าวจากเพื่อนบ้าน
หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีความจำเป็นมากที่ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช
การใช้ การป้องกัน และผลกระทบทางสุขภาพได้สามารถนำมาปฏิบัติดูแลตัวเองได้อย่างถูกต้อง
และได้รับกระทบที่น้อยลง แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับเกษตรกรของแต่ละคน ว่าสามารถปฏิบัติได้จริง
หรือไม่ หรือความตระหนักนั่นเอง ส่วนตัวผู้วิจัยเองพบว่าเมื่อเวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลจะ
สังเกตเห็นป้ายโฆษณาสารเคมียี่ห้อต่างๆตามข้างถนน และการแนะนำการใช้สารเคมี การสื่อสาร
ระหว่างกลุ่มเกษตรกรกันเอง จากการศึกษาวิจัย พบว่า

กลุ่มเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลที่เพาะปลูกพืชเศรษฐกิจทางการเกษตร เป็นเวลานานกว่า 5
ปีขึ้นไป จำนวน 7 ราย ได้รับรู้เรื่องราวรายละเอียดของสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ใช้ใน
การเกษตร ได้แก่ ชนิดและประเภทของสารเคมี ประโยชน์ละวิธีการใช้สารเคมีเพื่อกำจัดแมลง
ศัตรูพืชและวัชพืช มีเพียงรายเดียวที่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่สารเคมีทางการเกษตร
เพราะจะไปซื้อสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนอีก 6 รายได้รับข้อมูลจาก
แหล่งช่องทาง คือ เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข วิทยุ โทรทัศน์ ป้ายโฆษณา พ่อค้าคนกลาง
ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่มีรายละเอียดชัดเจน ส่วนใหญ่ที่รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับสารเคมีทางการเกษตรที่ทำให้
ให้รู้และเข้าใจ คือ เพื่อนบ้าน ซึ่งเมื่อเกษตรกรอ่านแล้วเกิดความสนใจจึงไปซักถามเพื่อนบ้านที่
เป็นเกษตรกรด้วยกัน เพื่อนฝูง ที่สนิทสนมและเคยใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชยี่ห้ออื่นๆ
มาแล้ว

ส่วนข้อมูลที่อ่านจากป้ายโฆษณาสินค้า ไม่ว่าจะตามถนนหรือที่ร้านตัวแทนจำหน่าย
สารเคมีทางการเกษตร เอมาคิดเพื่อแนะนำสินค้าที่ร้านขายของชำนั้น รายละเอียดของข้อมูลไม่

แตกต่างจากที่ได้รับข่าวสาร ทางวิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งข้อมูลจะบ่งบอกเฉพาะเรื่องคุณสมบัติในการป้องกันและทำลายแมลงศัตรูพืชและวัชพืช รายละเอียดอื่นๆมีน้อยมาก

ข้อมูลที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข จะมีรายละเอียดมากในด้านของคำแนะนำวิธีการใช้ การป้องกันตนเอง และเทคนิคการฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชให้มีประสิทธิภาพ

แหล่งซื้อสารเคมีทางการเกษตรส่วนมากจะซื้อที่อำเภอปาย จำนวน 4 ราย เพราะมีของสมมนาคุณภาพ แหล่งซื้อที่จังหวัดเชียงใหม่จะมีจำนวน 2 ราย เพราะไปเชียงใหม่บ่อยและไม่ให้เสียเที่ยว ราคาถูกด้วย ซื้อที่อำเภอปายและปางมะผ้า จำนวน 1 ราย เพราะแล้วแต่ความสะดวกและธุระที่จะไป

ข้อมูลการให้คำแนะนำและการดูแลตนเองเมื่อซื้อสารเคมีจากร้านจะไม่มีมาให้คำแนะนำและการดูแลตนเอง เพราะ ถือว่าผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชทางการเกษตรมีเทคนิคและวิธีการใช้แล้ว นอกจากนี้ผู้ซื้อเองมีประสบการณ์ในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูมากกว่าผู้จำหน่ายสารเคมีทางการเกษตร

ข้อมูลด้านหลักเกณฑ์ในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรทั้ง 7 ราย จะใช้สารเคมีทางการเกษตร ชนิดเดียวกัน คือ ยีห้อพาราควอตและไกลโฟเซต สารเคมีทั้งสองชนิดนี้จะใช้เป็นประจำ เมื่อใช้แล้วได้ผลดี แต่สารเคมียี่ห้อไกลโฟเซต เมื่อใช้แล้วเปรียบเทียบกับพาราควอต จะใช้ได้ผลดีกว่าพาราควอต เกษตรกรมีความพอใจที่สามารถกำจัดวัชพืชได้มากกว่า

ส่วนผู้ที่จำหน่ายสารเคมีทางการเกษตร จำนวน 2 ราย จะรับรู้ข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกรตัวแทนร้านค้าจำหน่ายสารเคมี เพื่อนบ้าน ดังเช่น

สมชาย “หมอนามัยเป็นคนแนะนำวิธีการใช้และการป้องกันตัว”

แดง “เห็นเขาถือสารเคมีเป็นแกลลอน จะผ่านหน้าบ้านทุกวัน”

ลี “รู้จากสื่อโฆษณาทางวิทยุ โทรทัศน์ จากป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์”

อะตาพะ “พ่อค้าคนกลางที่รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร รู้จักกันเป็นคนแนะนำ”

อะซาพะ “เพื่อนบ้านที่เป็นเกษตรกรเป็นคนแนะนำ”

ยอดชาย “อ้ายเกยเห็นเสื้อดีเขาใส่กันหนา ตีเขียนข้างหลังเสื้อว่า ปลดหนี้ ถ้าได้จ่ายตัวนี้”

ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม ได้รับนั้น ไม่ว่าจะได้รับจากพ่อค้าคนกลาง เพื่อนบ้าน แม่ค้าที่จำหน่ายสารเคมี เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และสื่อโฆษณาต่างๆ ส่วนมากล้วนเป็นข้อมูลทางบวกเกี่ยวกับรายละเอียดชนิดของสารเคมีที่ใช้ในการ

ป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ประโยชน์ของสารเคมี ขึ้นตอนและวิธีการใช้เกษตรกรรู้แต่เพียงว่าเมื่อใช้สารเคมีตามคำแนะนำแล้วผลที่ได้จะสวยงาม มีคุณภาพตรงตามที่ตลาดต้องการ รายได้ก็จะเพิ่มขึ้น

ปริมาณการใช้และการบริหารการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช พบว่า กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเกือบจะทุกรายมีการใช้สารเคมีที่สูงโดยมีการผสมสารเคมี ในสูตรคือ สารเคมี จำนวน 1,000 ซีซี ต่อน้ำ 200 ลิตร ซึ่งมากกว่าที่ฉลากบอกไว้ และไม่ใช้สูตรตามฉลาก ซึ่งสูตรการผสมได้จากเพื่อนข้างบ้านและพ่อค้าคนกลาง เกษตรกรทุกรายไม่มีการอ่านคำแนะนำก่อนใช้ เพราะบางคนอ่านหนังสือไม่ออก การจะใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชนั้น ต้องดูจากวัชพืชก่อนว่ามีจำนวนมากพอที่จะต้องกำจัดวัชพืชหรือไม่โดยก่อนที่จะทำการปลูกพืชนั้น ทุกคนต้องมีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชอยู่แล้ว หากของเกษตรกรคนใดมีวัชพืชขึ้นมากหรือกำจัดวัชพืชที่ยาก แสดงว่าต้องมีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้รวมไปถึงพื้นที่ที่ปลูกว่าหากพื้นที่มีมากก็ต้องใช้สารเคมีที่มากเหมือนกัน เมื่อกำจัดวัชพืชก่อนปลูก เห็นว่าเริ่มกำจัดได้เป็นส่วนมาก ก็ต้นวัชพืชจะตาย เกษตรกรต้องปลูกพืชที่ต้องการจะปลูกและที่ได้เตรียมไว้ เพราะกลัวว่า หลังจากที่ปลูกแล้วหากต้นวัชพืชสูงกว่าพืชที่ปลูก ต้องหันมาใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ดังนั้น หลังจากปลูกแล้วหากมีวัชพืชหรือเห็นแมลงต่างๆกินใบก็จะใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชทันที แต่หากเห็นว่าต้นวัชพืชสูงกว่าพืชที่ปลูกเล็กน้อย ก็แล้วแต่เกษตรกรบางคนเองว่าจะพ่นสารเคมีหรือไม่พ่นสารเคมี และเหตุผลบางประการที่ทำให้เกษตรกรต้องเพิ่มปริมาณสารเคมีคือสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ ปริมาณน้ำฝน ถ้ามีฝนตกมาก เกษตรกรก็ต้องใช้ปริมาณสารเคมีที่มากด้วย เพราะน้ำจะชะล้างสารเคมีที่เกษตรกรพ่นไว้ ทำให้จึงต้องใช้มาก ดังเช่น

เสนีย์ “หมอ หมอบู้ที่ว่าเผ่าลีซอเฮาเนี้ยหนา เป็นเผ่าดีใจฮ้อนหนา ถ้าเทียบกับเผ่าอื่นๆหนะ บ่ว่า ยาง มูเซอ มั่ง ไตใหญ่ ละว่า คนเมือง เพราะว่าเผ่าเฮาเนี้ย จะยะอะหยังจะต้องไวย บ่ยุ่งยาก ต้องเห็นผล บะเคี้ยวเนี้ยะ”

สุขเกษม “ถ้าฝนตกน้กๆเนี้ย เวลาพ่นยาแล้วเหมือนกับเฮาบได้พ่น เพราะว่าน้ำมันเอาไปไหลอยู่ตีหัวยหมดเลย และก่อจะต้องพ่นซ้ำแหลม”

เสนีย์ “ช่วงตีฝนตกน้กๆแหละ หมอ ยิ่งต้องใจยาน้กๆ เพราะถ้าเฮาบยะจะอ้างหญ่ก่อบ่ตาย แต่จะรอฮื่อฝนหยุดก่อบ่ได้ เพราะบู้ว่าเมื่อใดฝนจะหยุด”

4.4 พฤติกรรมการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช

ผู้ศึกษาวิจัยได้เข้าสังเกตพฤติกรรมหรือการปฏิบัติของกลุ่มเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบอาชีพปลูกพืชเศรษฐกิจ ทั้ง 7 ราย พบว่า มีความตระหนักต่อพิษภัยจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชในระดับผิวเผิน ซึ่งให้ความสำคัญกับเงินที่ได้รับจากการขายผลผลิตทางการเกษตรมากกว่าความปลอดภัยต่อตนเอง ส่วนผู้จำหน่ายสารเคมี ทั้ง 2 ราย ก็ยังคำนึงถึงรายได้และผลกำไร แต่ก็ไม่มากเพราะถือว่าเป็นคนบ้านเดียวกัน ดังเช่น

อะตาพะ “จะให้เลิกใช้ยาเนี่ยเธอ เป็นไปไม่ได้และเป็นไปไค้ยาก เพราะแรงงานคนมีน้อยมาก และกลัวพืชผลที่ปลูกไม่ดี ผมมีรถยนต์เพราะยานี้แหละ”

อะซื่อพะ “ยาที่ใช้มาตลอด ให้เลิกใช้นั้นคงยาก เพราะถ้าไม่ใช้จะไม่ทันเพื่อน แรงงานคนมีน้อย และพื้นที่ที่ปลูกของผม ไร่ มีกว้างมาก”

อะลูมะ “ต้องส่งค่าผ่อนรถจักรยานยนต์ ฉะนั้นจำเป็นต้องใช้มาก”

แดง “น้องก้อหันชาวบ้านใช้มาชิน บ่หันเป็นหยังก้า เขามีหน้าดีขายก้อขายอย่างเดียว”

ผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชดังกล่าว ผู้ศึกษาวิจัยได้มีการสัมภาษณ์และสังเกตพฤติกรรม พบว่าไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดกับธรรมชาติ แหล่งน้ำ รวมทั้งสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ เพราะเมื่อมีการผสมสารเคมีจะผสมใกล้ๆ แหล่งน้ำ จะมีการล้างภาชนะที่บรรจุสารเคมีและอุปกรณ์การฉีดพ่น และมีการทิ้งภาชนะสารเคมีที่ใช้หมดแล้วทิ้งตามแหล่งน้ำ ทั้งที่ส่วนใหญ่แล้วรู้ว่ามีผลกระทบต่อสัตว์น้ำที่ทำให้มีจำนวนลดลง ดังเช่น

สมชาย “ผสมยาใกล้แหล่งน้ำไม่เป็นไรมั้ง เพราะน้ำในห้วยมีการไหลตลอดอยู่แล้ว ไม่เหมือนน้ำที่ไม่ไหลหรือขังอยู่กับที่”

อะลูมะ “เมื่อใช้หมดก็ทิ้งตามป่า ตามห้วยที่ใกล้แหล่งผสมยา เพราะทำมาอย่างนี้ตลอดอยู่แล้ว และเห็นคนอื่นทำกันอย่างนี้”

จากข้อมูลในส่วนการรับรู้ของเกษตรกรที่ปลูกพืชเศรษฐกิจ ผู้จำหน่ายสารเคมี และการสนทนากลุ่ม ในภาพรวมสื่อให้เห็นว่า ผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เพราะได้รับข้อมูลจากบุคคลที่มีระดับความรู้ใกล้เคียงกัน คือ เพื่อนบ้าน พ่อค้าคนกลาง ผู้จำหน่ายสารเคมีและญาติพี่น้องที่เป็นเกษตรกรด้วยกัน ซึ่งเป็นความรู้ที่ยังไม่สมบูรณ์ ไม่ละเอียด และไม่มีความชัดเจนอย่างเพียงพอ การที่เกษตรกรยังมี

พฤติกรรมดังกล่าวเกี่ยวกับการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ไม่เหมาะสม แสดงว่า ยังไม่มีความตระหนักเพราะไม่สามารถเชื่อมโยงปัญหาเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรได้

ในส่วนพฤติกรรมการป้องกันตนเองของเกษตรกรจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชทางการเกษตร พบว่า

เกษตรกรผู้ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชเกือบจะทุกรายมีการใช้สารเคมีในปริมาณที่สูง เกษตรกรทุกราย ไม่มีการป้องกันตนเองขณะเตรียมสารเคมี ระหว่างฉีดพ่นและหลังพ่นให้ปลอดภัยอย่างจริงจัง และสวมใส่ทุกครั้ง จากการสัมภาษณ์และการสังเกตพฤติกรรมการใช้และการป้องกันตนเองของเกษตรกรนั้นส่วนใหญ่ทุกคนจะปฏิบัติเหมือนกัน คือ

ซื้อสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่มีฤทธิ์ฆ่าทำลายรุนแรงตามคำโฆษณาชวนเชื่อผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น ป้ายโฆษณาโทรทัศน์ วิทยุ นอกจากนี้มีพ่อค้าคนกลาง ผู้จำหน่ายสารเคมี รวมทั้งเพื่อนข้างบ้าน ซึ่งสารเคมีที่ใช่จะเหมือนกัน คือ โกลโฟเซตและพาราควอต สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชสองชนิดนี้ จะเป็นสารเคมีที่ฆ่าวัชพืชโดยตรงไม่ว่าวัชพืชตระกูลไหนก็ตาม การซื้อสารเคมีนั้นจะซื้อไว้มากักตุนที่บ้านและเก็บไว้ในบริเวณบ้านของตนเอง เมื่อเตรียมสารเคมีสำหรับฉีดพ่นแต่ละครั้ง มีการใช้โดยคาดคะเนหรือกะประมาณแทนการตวงสารเคมี ขณะตวงสารเคมีและผสมสารเคมีไม่สวมถุงมือแล้วยังใช้มือเปล่าๆ จับไม้คนและตัวหัวคูดผสมสารเคมี โดยทุกคนให้เหตุผลว่าเมื่อใส่ถุงมือแล้วจะไม่เคยชินและไม่สะดวกเมื่อหยิบจับของอุปกรณ์ต่างๆมีการผสมสารเคมีชนิดเดียว ดังเช่น

สมชาย “ซื้อสารเคมีตามที่เพื่อนบ้านได้ใช้ และที่ผมเคยใช้มาก่อนหลายปีแล้ว มั่นใจว่าสารเคมีที่ใช้มีคุณภาพ ได้ผลดี”

สมชาย “ซื้อมาครั้งแรกก็อ่านอยู่นะ ครั้งต่อไปไม่อ่านแล้ว เพราะเขาใช้กันอย่างนี้มานานแล้ว”

อะลูมะ “ใช้ยาโกลโฟเซตมานานแล้ว ใช้ครั้งแรกจำได้ว่าดวงตาอยู่ใช้ตามที่ฉลากบอก แต่ครั้งหลังมานี้จะใช้ยาที่กะเอาเอง โดยดูจากความหนาแน่นของหญ้า”

ขณะฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรเกือบทุกคนไม่สนใจ ไม่ระมัดระวังในการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร คือ ไม่สวมใส่อุปกรณ์ป้องกันหรือสวมใส่เป็นบางครั้งแต่ก็ไม่ครบทุกอย่าง ไม่สวมเสื้อแขนยาวหรือสวมแต่ไม่มีดซิด ไม่สวมแว่นตาหรือหน้ากากป้องกันสารเคมี ไม่ใช่ผ้าปิดปากและจมูก แต่ใช้เสื้อหรือผ้าขาวม้าปิดปากและจมูก ไม่สวมถุงมือพลาสติกเพื่อป้องกันการดูดซึมแต่บางคนสวมถุงมือผ้าเพื่อป้องกันการระคายเคืองมือ มีเกือบทุกคนสวมรองเท้าน้ำเพื่อป้องกันหนามที่มุดดำ และไม่ได้ใส่ใจกับทิศทางลมและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง

เช่น ผู้คน สัตว์เลี้ยง ชนรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการกระทำที่ไม่ปลอดภัย เช่น ดื่มน้ำ สูดบุหรี่ รับประทานผลไม้ ในขณะที่มีการพักเป็นช่วงๆ ใช้หัวฉีดพ่นสารเคมีโดยมีการจับที่ผิดวิธี มีการเป่าเมื่อหัวฉีดพ่นอุดตันและละอองสารเคมีออกน้อยกว่าปกติ มีการห่อข้าวกลางวันไปรับประทานที่สวน ขณะรับประทานอาหารเช้าไม่มีการล้างมือด้วยสบู่ นอนหลับพักผ่อนที่กระท่อมกลางสวน ดังเช่น

สมชาย “ก็รู้อยู่นะ ว่าต้องมีการป้องกันตนเอง แต่มันยุ่งยากกะหมอ ผู้ไม่ใส่อะไรเลยดีกว่า”

สี่ “ไม่เห็นคนอื่นสวมใส่อะไรเลย ผมก็ไม่ใส่ด้วย”

อะซาอะ “ผมไม่เคยชินกับการใส่ และไม่สะดวกเมื่อต้องทำงาน”

หลังการใช้สารเคมี เกษตรกรทุกรายไม่มีการบ่งบอกถึงสัญลักษณ์หรือบอกให้ผู้อื่นทราบเกี่ยวกับการพ่นสารเคมี ส่วนการทำความสะอาดจะมีการล้างอุปกรณ์การพ่นใกล้แหล่งน้ำ เก็บสายพ่นสารเคมีเป็นระเบียบเรียบร้อยโดยมีการม้วนสายยางพ่น การเก็บสารเคมีที่เหลือใช้ได้เก็บไว้เข้าไปในบ้าน มีมุมเก็บโดยติดฝาผนังบ้านและใกล้ที่ทำอาหาร เกษตรกรเมื่อกลับถึงบ้านไม่มีการทำความสะอาดร่างกายและเสื้อผ้า รวมถึงการประกอบอาหาร เมื่อประกอบอาหารเสร็จจะทำความสะอาดร่างกายแล้วรับประทานอาหารเช้า ส่วนการจัดการภาชนะบรรจุสารเคมี เมื่อใช้หมดแล้วส่วนใหญ่ทิ้งตามไร่เพราะสะดวก และมีบางคนกลับนำมาใช้ประโยชน์ เช่น บรรจุน้ำเพื่อไว้ดื่ม ใส่น้ำมัน

อะตาอะ “คนในบ้านรู้อยู่แล้วว่าเราพ่นยา แต่ผมไม่รู้ว่าจะต้องทำสัญลักษณ์หรือเขียนป้ายบอกว่าเป็นยา”

อะตาอะ “ไม่จำเป็นต้องทำ และคนอื่นไม่เห็นจะทำเลย”

สมชาย “เก็บอย่างนี้แหละหมอ สะดวกสบายดี เมื่อใช้ก็จะหยิบง่ายด้วย”

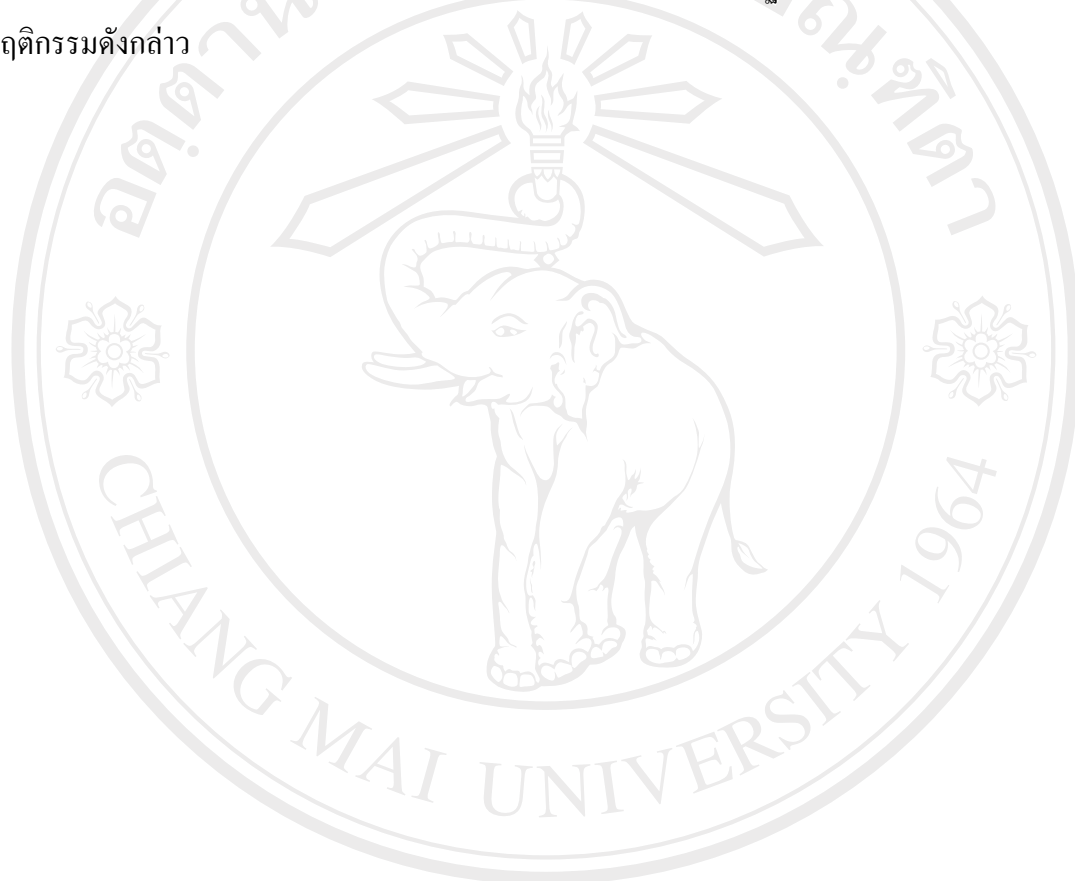
อะซื่ออะ “ถ้าใช้หมดแล้ว ล้างให้สะอาดจนคิดว่าน่าจะสะอาดแล้วเอาไปใส่น้ำ”

ลักษณะอาการเมื่อมีการสัมผัสสารเคมี พบว่ามี คลื่นไส้ อาเจียน ไข้ ปวดศีรษะ เพลีย รับประทานอาหารเช้าได้น้อย ถ้ามีอาการดังกล่าวจะมีการรักษาด้วยตนเองก่อน เช่น ดื่มน้ำสมุนไพร การเลี้ยงผีป่า ถ้าไม่หายไปที่สถานอนามัย หากมีอาการหนักมากๆไปที่โรงพยาบาล ดังเช่น

อะตาอะ “โธ่ หมอไม่รู้ว่าจะอาการแบบไหนแพ้ย่า แบบไหนไม่แพ้ย่า”

สมชาย “ไม่สบายก็จะไปหาหมอผีหรือหาสมุนไพรมาดื่มเอง ไม่หายก็จะไปหาหมออนามัย”

ถึงแม้ว่าเกษตรกรรู้ว่า ตนเองมีความเสี่ยงต่อการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชก็ตาม แต่ก็ยังมีพฤติกรรมการป้องกันในลักษณะต่างๆ ดังที่กล่าวมา และพฤติกรรมการปฏิบัตินั้นมีใช้ผลจากการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องราวรายละเอียดของสารเคมีทางการเกษตร และความเข้าใจของเกษตรกร แต่เพียงอย่างเดียว แต่การเรียนรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาและสั่งสมมา รวมทั้งการตอบสนองความต้องการตามกระแสบริโภคนิยม และความจำเป็นด้านเศรษฐกิจก็มีส่วนทำให้เกษตรกรมีพฤติกรรมดังกล่าว

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved